

LLATINISMES

Expressions d'origen morfològic divers que s'han adaptat a l'ortografia catalana i s'usen com a sintagmes nominals en diferents àmbits.

accèssit 's'hi ha acostat' *m.* En un certamen, recompensa immediatament inferior al premi.

addenda *f.* Notes addicionals a la fi d'un escrit, esp. d'un llibre, per a completar-lo o corregir-lo. En origen és el gerundiu (n. pl.) del verb *addo* 'coses que s'han d'afegir'.

alias (llatí 'altrament') **àlias** (o segons l'IEC, **àlies**) *adv.* Per altre nom. Joan Pi, àlies el Xic. | *m.* Sobrenom. El Xic no és pas el seu nom; és el seu àlies.

alter ego 'un altre jo' *m. i f.* Persona en qui un altre té tanta confiança, en tot o en coses concretes, com d'ell mateix. Ex: L'Antoni és el meu *alter ego* en la direcció de la fàbrica. | Amic inseparable, amic íntim. || Persona en qui s'identifica una altra: El protagonista de la novel·la és l'*alter ego* de l'autor.

esnob (anglès **snob**) *m. i f.* Persona que és amatent a acollir tota novetat, pel sol fet que la seva adopció li sembla ésser un senyal de distinció, bon gust, intel·ligència, etc. Etimologia no segura. Segons alguns prové de *sine nobilitate* 'sense noblesa', abreviat *s/nob*, aplicat als estudiants d'Oxford de família no noble.

ex libris (en llatí 'dels llibres, de la biblioteca') o **ex-libris** *m.* Inscripció, generalment impresa en un full petit, sovint amb un gravat, que es posa als llibres d'una biblioteca per indicar-ne la propietat.

lapsus ('relliscada, error') *m.* Error que hom comet per inadvertència parlant o escrivint.

maremàgnum (*mare magnum* 'mar grossa, maregassa') *m.* Gran confusió,

memorandum o **memoràndum** *m.* Nota destinada a recordar alguna cosa; quadern, llibret, on hom s'apunta allò que vol recordar. | Nota diplomàtica en què es recorden els fets, les raons, etc., referents a una qüestió.

interim *adv.* En l'endemig, en l'interval entre un fet i el següent.

plus 'més' *m.* Quantitat que es dona de més per un servei, un treball, etc., extraordinari.

post data o **postdata** 'coses escrites més tard' *f.* Allò que s'afegeix a una carta després de signada i datada.

quid 'que' *m.* Punt essencial d'una qüestió.

quorum o **quòrum** *m.* Donat el nombre de votants, mínim de vots favorables que ha de tenir una votació perquè el resultat sigui vàlid. | Nombre mínim de membres presents en una assemblea necessari perquè aquesta es pugui constituir vàlidament.

rictus *m.* Obertura de la boca, produïda per la contracció dels músculs de la cara, que dóna l'aspecte d'un riure forçat.

summum o **súmmum** *m.* El grau més alt al qual arriba alguna cosa. El **súmmum** de l'elegància. **Superlatiu** de *super*

uis comica o **vis còmica** Força còmica, comicitat.

ultimatum o **ultimàtum** 'termini acabat' *m.* Condicions definitives que un estat posa a un altre en una negociació diplomàtica, la no-acceptació de les quals significa el rompiment de les negociacions. Del **participi perfet** d'*ultimo* 'portar al final'.

Expressions d'origen morfològic divers que no s'han adaptat a l'ortografia catalana i s'usen en àmbits diferents com a sintagmes nominals en la forma llatina.

casus belli 'ocasió de guerra' Locució que designa l'esdeveniment que dona motiu o pretext a una declaració de guerra.

sine qua non 'sense la qual no' *loc. adj.* **condició sine qua non** Condició sense la qual la convenció, la venda, etc., no tindrà lloc.

modus operandi 'manera d'obrar', manera especial d'actuar o treballar.

modus uiuendi expressió que significa 'manera de viure', emprada en diversos camps per a indicar una acomodació o un arranjament individual o entre diverses persones o entitats. Col·loquialment equival a mitjà de vida.

opera prima 'primera obra' aplicat a la primera pel·lícula, novel·la... d'un creador.

primus inter pares 'el primer entre iguals'.

quid pro quo *m.* 'Una cosa per una altra', intercanvi de favors. || Error que consisteix a prendre una cosa per altra.

rara avis 'au rara', personatge poc comú. Prové del vers de Juvenal: *Rara avis in terris, nigroque simillima cygno*, **Sàtires**, VI, 165.

statu quo 'estat en el qual' *m.* Estat actual de les coses, situació en què es troben. Ex: La pressió de l'Europa de l'Est posa a prova el *statu quo* comunitari.

uox populi 'Veu del poble' locució per dir que alguna cosa és coneguda o és dita per tothom. De l'expressió **Vox populi, uox dei** 'Veu del poble, veu de Déu' (Alcuí, *Epistulae*, 164).

Expressions d'àmbit general amb sentit adverbial temporal.

ante meridiem (abreviat **a. m.**) Locució que significa 'abans del migdia', usada per a indicar les hores del dia que van de la mitjanit fins al migdia.

a posteriori *loc. adv.* Amb posterioritat a l'experiència, basant-se en els fets observats. Ex: Raonar *a posteriori*.

a priori *loc. adv.* Amb anterioritat a l'experiència, sense poder basar-se en els fets. Ex: Condemnar *a priori*.

Ab illo tempore: "des d'aquell temps"

In articulo mortis és una locució llatina que significa "a punt de morir" i és molt usada en dret i teologia per definir accions o decisions en el tràngol final de l'individu cap a la mort. A

in extremis *loc. adv.* En els darrers moments de l'existència. Ex: Es van casar *in extremis*. | *loc. adj.* Matrimoni *in extremis*. || En el darrer moment. Ex: Han marcat un gol *in extremis*.

in fraganti *loc. adv.* En el moment de fer una acció repressible. Ex: La veïna, que anava a regar les plantes, va sorprendre els lladres *in fraganti*.

ipso facto *loc. adv.* En conseqüència, immediatament. Ex: Vaig anar a viure a aquell barri i hi vaig fer amics *ipso facto*.

post meridiem (abreviat **p. m.**) Locució que significa 'després del migdia', usada per a indicar les hores del dia que van del migdia fins a mitjanit.

sine die 'sense data' *loc. adv.* **ajornar sine die** Diferir un afer, unes negociacions, etc., sense termini.

Expressions d'àmbit general amb sentit adverbial modal.

ad hoc 'per a aquest propòsit' aplicat a una solució proposada per a un cas específic.

Ad nauseam o **argumentum ad nauseam** és un terme llatí usat per descriure un argument el qual ha estat continuat "fins [el punt de] la nàusea".^[1] Per exemple, la frase: "Aquest tema ha estat discutit *ad nauseam*", vol dir que el tema en qüestió ha estat debatut àmpliament, i que els involucrats en el debat ja s'han cansat d'ell.

bis *adv.* Per segona vegada, indicant que una cosa està repetida. Ex.: El número 7 bis. // *m.* En un concert, en una representació, etc., repetició d'una peça o d'un fragment a demanda del públic. Ex.: Ha merescut els honors del bis.

ex aequo Locució que significa 'en igualtat de mèrits'. Es fa servir en concursos, competicions o proves, especialment de caràcter esportiu, per a indicar que dos o més concursants han acabat empatats. Ex: Premi *ex aequo*.

in albis 'en blanc' Ex: Espero que no us quedeu *in albis* en l'examen de selectivitat'.

in crescendo o **crescendo** Indicació que prescriu l'augment gradual de la intensitat dels sons en la interpretació d'una composició musical.

In extenso: 'Amb tota extensió', 'completament'. Exemple: "La premsa va donar importància a aquell discurs que l'orador va publicar *in extenso* al cap de poc temps."

in mente 'en la ment, en la intenció'.

lato sensu *loc. adv.* en sentit ampli, per oposició a *stricto sensu*.

motu proprio 'per propi impuls' per voluntat pròpia, espontàniament // *m.* Document emanat directament de l'atorgador sense requeriment del destinatari.

sic 'així' *adv.* En una transcripció, mot que es posa, entre parèntesis o entre claudàtors, al costat d'un mot equivocat o intel·ligible en el text, a fi que el lector no atribueixi la falta al transcriptor.

stricto sensu *loc. adv.* Estrictament, en sentit propi. Ex: Una revolta no és, *stricto sensu*, una revolució.

Nolens volens: vulguis o no. És a dir, sí o sí. Ex: El govern ha decidit *nolens volens* pujar els impostos aquest any.

Expressions usades principalment en l'àmbit jurídic.

de facto *loc. adv.* De fet i no de dret (oposat a *de iure*). Ex: El govern dels revoltats era reconegut *de facto*.

de iure *loc. adv.* De dret, tant si és de fet (*de facto*) com si no. Ex: El govern legalment constituït continuava sent reconegut *de iure*.

Dura lex, sed lex 'La llei és dura, però és la llei'..

Ignorantia legis non excusat. Llatí que significa "la ignorància de la llei no t'eximeix del seu compliment".

In dubio, pro reo 'En cas de dubte, a favor de l'acusat'. Principi jurídic.

Pacta sunt servanda: locució llatina que imposa el principi de la obligació a les parts a complir un pacte. La traducció literal és: els pactes són per complir-los. Exemple: Quan van tancar l'acord, un dels empresaris va dir *pacta sunt servanda*.

patria potestas o **pàtria potestat** *f. Dret* que el ciutadà romà tenia sobre els seus fills; obligació que tenen els pares de vetllar pels fills durant la seva minoria d'edat.

persona non grata 'persona no benvinguda', aplicat a un diplomàtic o una altra persona rebutjada per un govern o una altra institució.

sub iudice 'en mans del jutge', pendent de resolució judicial. Ex: Mentre el cas estigui *sub iudice* no podeu parlar-ne amb els periodistes.

Expressions usades principalment en l'àmbit mèdic.

coitus interruptus 'coit interromput'. Mètode contraceptiu que consisteix a interrompre l'acte sexual i efectuar l'home una ejaculació extravaginal.

delirium tremens o **delírium trèmens** 'deliri tremolós, *m.* Psicosi tòxica associada a l'alcoholisme crònic, caracteritzada per terribles al·lucinacions i tremolors.

in vitro *loc. adj.* **fecundació in vitro** Fecundació realitzada fora del si matern. Literalment 'en el vidre'.

placebo 'plauré' *m.* Fals medicament preparat amb el mateix aspecte que un medicament determinat, però que només conté productes inerts.

rigor mortis ('rigidesa de la mort') *m.* Rigidesa cadavèrica.

Expressions usades principalment en els àmbits socioeconòmic i polític.

curriculum vitae o **currículum** 'la carrera de la vida' *m.* Conjunt de les dades personals i els mèrits acadèmics i professionals d'una persona que sol·licita un lloc de treball, una plaça, l'obtenció d'un premi, etc. Ha presentat el currículum a deu o dotze empreses.

deficit (en llatí 'falta') o **dèficit** *m.* Allò que manca perquè els ingressos pugin tant com les despeses, perquè el crèdit d'un compte pugi tant com el dèbit, perquè la quantitat d'una mercaderia abasti al consum, perquè el valor de les exportacions pugi tant com el de les importacions. Ex: El dèficit d'un pressupost. || Quantitat que indica el valor en què una xifra, una taxa, un percentatge, etc., és més petit que un altre d'homogeni, considerat normal. Ex: Dèficit de vitamina A.

per capita 'per caps' *loc. adj.* **renda per capita** Renda que resulta de dividir la renda nacional pel nombre d'habitants.

pro rata 'en proporció', 'd'acord amb un factor que pot ser calculat exactament'

ràtio (de *ratio* 'càlcul, proporció') Nombre d'alumnes per cada classe o grup.

|| *ECON.* Índex que relaciona, per quocient, dos elements o magnituds, referents a una mateixa empresa o a unitats econòmiques distintes per a llur comparació.

referèndum *m.* Votació directa del poble per a aprovar o no una decisió política d'especial transcendència. En origen és el gerundi del verb *refero* (*referendum*) amb el sentit 'per ser consultat'. Ex: Ja tindreu edat de votar en el referèndum de l'estatut?

superàvit (de *superavit* 'ha sobrat') *m.* Excés de l'haver sobre el deure, dels ingressos sobre les despeses.

Expressions d'origen religiós que s'usen en àmbits generals.

INRI Acrònim de l'expressió *Jesus Nazarenus Rex Iudeorum* (Jesús de Nazaret rei dels jueus), inscripció que figurava a la creu de Jesucrist com a burla. Com a mot comú **inri** s'aplica a allò que constitueix un afront, un escarni. Ex: 'Per a més inri li van treure els pantalons'.

mea culpa 'per culpa meva', procedent de la frase **Mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa** del **Confiteor**, resat a l'inici de la missa catòlica com a confessió dels pecats. Serveix per reconèixer un error. Ex: Abans de dimitir el president va entonar un *mea culpa*.

peccata minuta 'faltes petites', error o falta de poca importància.

per saecula saeculorum 'pels segles dels segles', fórmula final de moltes oracions i del

cànon de la missa.

rèquiem (acusatiu de *requies* 'repòs') *m.* **missa de rèquiem** Missa de difunts ||

Composició musical escrita damunt el text de l'ordinari de la **missa de**

difunts: *Requiem aeternam dona eis, Domine; et lux perpetua luceat eis.*

RIP Inicials de la fórmula litúrgica dels funerals *requiescat in pace* ('que reposi en pau') que hom col·loca a les esqueles mortuòries, a les làpides sepulcral o després del nom d'un difunt.

urbi et orbi Fórmula ('per a la ciutat i per al món') utilitzada en alguns decrets de les congregacions romanes o en les benediccions solemnes del papa per a indicar que s'adrecen no solament a la ciutat de Roma, d'on el papa és bisbe, sinó a tot el món catòlic.

Expressions referides generalment a l'àmbit universitari

cum laude 'amb lloança, amb elogi', màxima qualificació en una tesi: excel·lent *cum laude*.

honoris causa 'per honor' *loc. adj.* utilitzada en l'expressió **doctor honoris causa** Persona que ha rebut el més alt grau acadèmic a títol d'honor, per la fama o els mèrits que acredita.

Expressions usades per referir-se a tòpics literaris

aurea mediocritas 'mitjania d'or' (**Horaci**, **Odes**, II, 10, 5), el terme mitjà, el punt just entre els extrems, tot defugint els excessos.

beatus ille 'Feliç aquell...' (**Horaci**, **Epodes**, II, 1). Elogi de la vida tranquil·la del camp, allunyada del bullici, les ambicions i els maldecaps de la vida urbana.

Aforismes i expressions proverbials

ad kalendas Graecas 'per les calendes gregues'. Amb aquesta expressió **August** (segons **Suetoni**, **August**, 87, 1) es referia als creditors morosos, que no pagarien mai, ja que les calendes eren el primer dia de cada mes en el **calendari romà** (sí senyor, d'aquesta paraula ve 'calendari'), i per tant els grecs no feien servir aquest sistema. Seria equivalent, doncs, a la nostra expressió 'la setmana dels tres dijous', que tampoc existeix, és clar.

Alea iacta est 'El dau ha estat tirat'. Segons **Suetoni** (**Juli**, 33), dit per **Juli Cèsar** en travessar el riu Rubicó i entrar a Itàlia amb l'exèrcit en contra de la llei romana. Serveix per indicar que s'ha pres una decisió arriscada, de la qual no es pot tornar enrere.

Audaces fortuna iuvat: "La fortuna ajuda als audaços" (Vers de l'Eneida de Virgili).

cum grano salis: "Amb un gra de sal". Amb compte i prestant molta atenció. Ex: Ens prenem les declaracions del ministre *cum grano salis*".

De gustibus non disputandum: és una adagi llatí que significa "sobre els gustos no es disputa". L'equivalent actual seria "per gustos els colors", la qual cosa intenta subratllar la subjectivitat i la inutilitat de discutir sobre un tema de gustos personals.

errare humanum est 'equivocar-se és humà'. Segueix **...et confiteri errorem, prudentis** '...i confessar l'error de savis' (Jeroni, *Epistulae*, 57.12).

Mens sana in corpore sano 'una ment sana en un cos sa' (Juvenal, **Sàtires**, X, 356). En el context original representa tot el que hauria de demanar una persona als déus. Actualment es fa servir per significar que per a una bona salut mental cal mantenir un cos sa.

Facta, non uerba 'fets, no paraules'.

Intelligenti pauca 'A l'intel·ligent li [basten] poques paraules'.

non plus ultra Expressió que significa 'no més enllà' que, segons la tradició, figurava inscrita en les llegendàries columnes d'Hèrcules, que aquest heroi va posar a l'estret de Gibraltar per indicar els confins del món. Va figurar -modificada- com a divisa de Carles V de Castella. Actualment s'utilitza en el sentit que una cosa ha arribat a la seva perfecció.

Veni, uidi, uici 'he arribat, he vist, he vençut', paraules de **Juli Cèsar** per jactar-se lapidàriament de la seva ràpida victòria sobre Fàrnaces II del Pont a la batalla de Zela (47 a.C), segons **Suetoni** (**Juli**, 37).

Verba uolant, scripta manent 'les paraules volen, els escrits resten'.

Altres expressions d'ús general

etcètera (de *et cetera* 'i la resta', escrit abreujadament **etc.**).

confer (normalment abreuiat **cf.**): "compara". Abreviació emprada per citar textos.

id est 'això és', és a dir

ídem *adv.* Igual, la mateixa cosa; mot amb què, en les enumeracions, citacions, etc., s'evita la repetició d'un mot, d'una frase (escrit abreujadament *íd.*).

in situ 'En el lloc'. Terme utilitzat per a designar que un element geològic o arqueològic es troba en el lloc original.

inter nos 'entre nosaltres', confidencialment.

per se 'per si mateix' Ex: Bo *per se*.

post scriptum 'escrit després', fórmula (abreviada **P.S.**) per afegir alguna cosa en una carta després de la firma.

sui generis 'del seu propi gènere' *loc. adj.* Especial, fet a la seva. Ex: Tractava aquells afers d'una manera molt *sui generis*.

viceversa (de *uice uersa* 'a la inversa') *adv.* Invertint l'ordre de dos termes, al contrari. Ex.: Ens van fer traslladar tots els llibres de la banda esquerra a la dreta, i viceversa.

Vid./V. (vide): Mira, observa.